

Ur ett spiralblock. Anteckningar av Edvin Karlsson i Stohagen.

På eftervintern 2017 erhöll Whbf som gåva ett spiralblock (105 x 170 mm, 100 blad). Blocket var fyllt med bitvis svårtolkad text, handskriven av Edvin Karlsson år 1949. Någon presentation av Edvin Karlsson görs ej här, se förordet till boken *Minnen från Vist* (Whbf 1987).

Edvin Karlssons text har här innehållsmässigt bibehållits i original. För att öka läsbarheten har en lätt redigering gjorts, främst avseende interpunktion, "språklig putsning" och stavning av namn. Fotnoter är tillagda av granskarna.
2017-10-08 / HH, MP, BT

1 Bjärka-Säby (ägare)

Natt och Dag-släkten

Johan Månsson Natt och Dag

Johan Månsson f. 1470, d. 1520¹. Han var ståthållare på Kalmar slott och försvarade det för Gustav Vasas räkning mot danskarna. Han dog där och efter hans död tog änkan kommandantskapet och höll slottet men måste slutligen dagtinga till sjöhjälten Sören Norrby. Johan var två gånger gift, 1:sta med Alfrid Jönsdotter (Tre rosor), d. 1509². 2:ra Anna Eriksdotter Bielke d. 1526.

Måns Johansson Natt och Dag

I Johan Månsson första gifte föddes sonen Måns Johansson, f. 1498³ d. 1555. Deltog som kungens troman i Dackefejden 1543 samt var övervakare utav slottsbygget i Vadstena 1545. Han var mycket hård och oresonlig, fick flera gånger varning av kung Gösta. Han var gift två gånger, 1:sta giftet med Märta (Maria?) Åkesdotter⁴, 2:dra giftet med Barbro Eriksdotter Bielke⁵. Hon var mycket hård mot de underlydande. Dog 1553. Makarna äro begravda i Linköpings domkyrka.

¹ Andra källor uppger annat årtal. Elgenstierna: född omkring 1470

² Elgenstierna: före 1507

³ Andra källor uppger annat årtal. Elgenstierna: omkring 1500

⁴ Detta gifte nämns ej i Elgenstierna

⁵ Wikipedia: Barbro Eriksdotter Bielke kallas också för Pintorpafrun på Brokind. Det sägs att hon var en hård och grym husmor som också var trollkunnig och att hon njöt av att plåga sina underlydande

Nils Månsson Natt och Dag

Nils Månsson, son till Johan Månsson, f. 1530, d. 1554, dog således ung. Gift med Karin Göransdotter Gyllenstierna, d. 1604⁶.

Nils Nilsson Natt och Dag

Nils Nilsson, f. 1554, d. 1613. Son till Nils Månsson. Han innehade flera uppdrag i rikets tjänst. Dog i Finland, men liket överfördes till Sverige. Han begravdes i Vist kyrka, där en ståtlig gravhäll finns över honom och hans första hustru. Han var gift två gånger, 1:sta med Anna Gylta, 2:dra med Sigrid Eriksdotter. Hon är begravd i Åbo domkyrka i sin moders grav. Hon var dotter till Karin Månsdotter och kung Erik XIV. Hon dog 1633. I första giftet är sonen Per.

Per Nilsson Natt och Dag

Per Nilsson, f. 1584, d. 1634. Son till Nils Nilsson. Han var mycket mån om sig, krävde ut dubbla arrenden och bodde hela sitt liv på Säby. Per Nilsson var två gånger gift, 1:sta gången med Britta Mauritsdotter Grip. Hon dog 1622. 2:dra gången med Kristina Sofia Stenbock f. 1603, d. 1661. De byggde det s.k. gamla slottet 1632. Det är hon som skänkt predikstol och patén, en trepipig ljusstake och omgjutning av storklockan. Alla tre makarna är begravda i Vårdnäs⁷ kyrka. Under sin änketid hade Sofia Stenbock en svår tvist med Ture Oxenstierna på Sturefors om rätt att hålla vattnet i Stångån för kvarndrifts skull. Det blev så våldsamt att greve Oxenstierna sände väpnat folk som bröt sönder dammbyggnaden vid Kvarntorp. Det blev mål vid hovrätten men ebbade ut på grund av Sofia Stenbocks död. Arvtagande sonen var Carl.

Carl Persson Natt och Dag

Carl Persson f. 1628, d. 1694 eller 1695. Son till Nils Persson⁸. Den siste av Natt och Dag-släkten på Bjärka-Säby fick ett liv fyllt av tragik med lysande början och mörkt slut. Familjesorgen, ett överdådigt levnadssätt och den stora reduktionen bröt ned den storrike godsherrn fullständigt.

Gift 1:sta gång med Benedikta Posse, d. 1678, 2:ra gången med Catharina Oxenstierna af Croneborg, d. i barnsäng 1683. 3:dje gången med Beata Juliana Sparre d. 1708. Med sin sista hustru hade Carl Persson elva barn, vilka dock de flesta dogo i unga år. Äldste sonen Nils dör 2-årig 1679. Hustrun Benedikta dog 1678 samt 2 yngre barn, Anna och Per begravdes tillsammans med modern 1680. Enligt tidens sed behöll man de döda barnen hemma i åratals innan de fördes till gravens ro. Så blev det att Carl Persson år 1680 höll stor begravning i Vist kyrka över hustrun, äldste sonen och de två yngre, således fyra från samma familj.

---

⁶ Almquist: Levde 1605

⁷ Enligt Elgenstierna begravda i Vist kyrka

⁸ Måste vara Per Nilsson Natt och Dag

Begravningen hölls med väldig pomp och ståt. En förtroendeman gick före liktåget med prestaven (korset), så följde lejda gråterskor. Efter i liktåget bars 16 anvapen förutom sorgfanan. Anvapnen hänger nu i Vist kyrka och representerar på högra sidan släkterna 1 Natt och Dag, 2 Gyllenstierna, 3 Gylta, 4 Krumme, 5 Stenbock, 6 Leijonhuvud, 7 Västgöte, 8 Hansdotter. På den vänstra sidan äro de 1 Posse, 2 Kagg, 3 Hård av Segerstad, 4 Ribbing, 5 Stake, 6 Torstensson av Forstena, 7 Oxenstierna, 8 Gera. Begravningsföljet var stort och lysande där de högförnåma av landets högadel voro representerade. Till gästernas förplägnad åtgick 11492 daler kopparmynt, i värde efter vår tid 38000 kr. Fruns kista av koppar kostade 800 daler, anvapnen 1000 daler. Att matlusten icke var fel på förstås därav att 12 oxar, 3 hjortar, 35 får, 30 gödkalvar, 30 gäss, 500 höns, 25 tunnor mjöl, 4 tunnor smör, 4 tunnor skånsk sill, 100 tunnor malt, 30 tunnor humle, 3 åmar och 5 oxhuvud utländskt vin samt socker och konfektyrer till ett värde av 1800 daler kopparmynt gick åt. Fru Benediktas kista har trotsat tidens tand och står väl bevarad bland de andra mer eller mindre sönderfallna kistorna i Säbyvalvet.

Man kan säga att med denna sorgehögtid dalade lyckans sol ned för Carl Persson. Av hans barn i första giftet är sonen Axel Karlsson till Snösbäck den som den ännu kvarlevande ätten av Natt och Dag härstammar ifrån.

Carl Persson gifte om sig 1681 med Catarina Oxenstierna af Croneborg, dotter till greve Ture Oxenstierna och Beata Leijonhuvud på Sturefors, men äktenskapet slöt efter två år genom att Catarina dör i barnsäng 1683. Sonen överlevde och fick namnet Johan Gabriel. Ett förut fött gossebarn med namnet Ture dog året 1682. Begravningen för Katarina blev även den ståtlig. Den försiggick i Linköpings domkyrka. På samma gång jordfästes Catarinas broder ryttmästaren Gustav Oxenstierna. De båda syskonen gravsattes i Bielkeska gravkoret därstädes 1683⁹. Carl Persson var dock icke ännu mätt på livet, utan ännu en gång ville han försöka Lyckan och ingick äktenskap för tredje gången, nu med Beata Juliana Sparre. I detta äktenskap föddes dottern Catharina Ebba 1689, dog 1764.

Ekonomiska svårigheter drog nu som ett oväder över Säby och snart nog var rikedomarna borta, godset i kreditorers och fordringsägares händer. Carl Persson själv ser ut att ha fallit samman och dör misstrodd och glömd, ja delvis hatad i ett litet hus vid Hunnebergsgatan som ännu var hans hem. Hans lik ställdes in på bår i domkyrkan i väntan på en efter hans stånd värdig begravning, men det fanns ej råd till det. Till sist begravdes han i all stillhet, men var hans grav är vet ingen. Inte finns han i Vist kyrka där Benedikta och flera barn vilar, och inte i domkyrkan där hans andra hustru Katarina har sin lägerstad. Här kan upprepas det ord som står ristat i annat sammanhang på obeliskens i Säby park, "O öde"!

Germund Cederhielm

En av Carl Perssons största fordringsägare var landshövdingen i Södermanlands län, Germund Cederhielm. Han inköpte Säbygodset och förde en väldig kamp att åter samla de av kreditorerna förskingrade gårdarna och han lyckades. En farlig dust blev det med grevinnan Piper på Sturefors. Grevinnan hade en måg, Sten Arvidsson Natt och Dag. Han var sonson till Per Nilssons broder, således sonson till Carl Perssons kusin. Han åberopar nu namn o släkträtt och vill återköpa egendomen. Kristina Piper är villig att satsa köpesumman.

⁹ Enligt Elgenstierna 24 aug 1686

Cederhielm gör då ett motdrag i det han tvingar sin son Erik Cederhielm att ingå äktenskap med Carl Perssons dotter i sista giftet, Catarina Ebba Karlsdotter. Inom några veckor voro de gifta och nu kunde ingen lag säga annat än att dottern till siste ägaren Natt och Dag hade större bordsrätt än den fjärran kusinsonsonen.

Germund Cederhielm föddes 1661 och dör 1741 efter att ha återskapat storgodset Bjärka Säby. Ett tvistefrö han hade var med grevinnan Piper om att bygga ny kyrka i Vist. Striden blev långvarig och rörde sig om bemålde personers bänkplatser! Germund dog dock innan enighet uppnåtts och grevinnan Piper fick sin vilja fram som resulterade i att en särskild läktare uppfördes för Stureforsa herrskaps räkning. Kyrkan byggdes ej förrän 1745.

Germund var två gånger gift, 1:sta gång vid 22 års ålder med borgmästardottern Anna Margareta Nyman, dotter till borgmästaren i Skänninge, Nils Nyman¹⁰. Bröllopet stod 1683 och det äktenskapet räckte i 33 år då Anna dör 1716. I äktenskapet blev det 8 barn där äldste sonen Erik Germund Cederhielm f. 1685 blev den som skulle efterträda fadern. Barnen voro dock hårt hållna i hemmet ty Germund Cederhielm var mycket fordrande. Äktenskapet var kanske ej så harmoniskt utan rätt så tryckande. Cederhielm nämner ej sin hustru efter hennes död i sina skrifter.

Barnen gav sig ut, särskilt sönerna och rumlade om duktigt ute i världen. En försvann spårlöst och de andra skaffade fadern stora, mest penningbekymmer. När Cederhielm dör 1741 var alla barnen döda före honom utom blott sonen Erik. Denne kujonerades¹¹ fullständigt, jämför äktenskapet med Ebba Natt och Dag och han fick inget förtroende i faderns affärer. Ja, han fick ej ens skriva sig efter faderns död som herre till godset utan det tillföll hans son och som stod under sin moders och Eriks styvmoders Anna Maria Lewenhaupt, som Germund Cederhielm gifte om sig med i sitt 2:dra äktenskap 1719. Anna Maria var dotter till Karl XII:s general och fältmarskalk Adam Ludvig Lewenhaupt, bekant i historien från de stora striderna med Ryssland 1700-1709. Han blev fången vid Poltava och dog i rysk fångenskap. Anna Maria Lewenhaupt blev för Germund en god maka som han höll mycket kär och hade stort förtroende för trots ålderskillnaden. Han var 58 år och hon 28 år när äktenskapet ingicks. Anna Maria dog 1766.

Erik Cederhielm

Erik Cederhielm och hans maka Catharina Ebba Natt och Dag gifte sig 1715. Han var då 30 och hon 26 år. Erik kunde dock icke bo på Säby utan fick söka sin utkomst uppe i landet, särskilt vid Eskilstuna genom makans arvsrättigheter. Familjen drog sig fram, men någon framgång i livet hade icke Erik. Han fick känna sig flera gånger förbigången. Han led också av sjuklighet.

I äktenskapet föddes 3 söner Germund Carl f. 1717, Erik Julius f. 1729, Adam Ludvig f. 1732. Av dessa dör den yngsta Adam vid 3 års ålder 1734¹², ett epitafium hänger i Vist kyrka över 3-åringen. Erik Julius blev militär och generalmajor, dör 1793. Germund Carl blir ägare av Säby.

¹⁰ Enligt Elgenstierna dotter till rådmannen i Skänninge Jöns Larsson Nyman

¹¹ = kuvades

¹² Enligt Elgenstierna 30 sept 1735

Den 26/8 1741 dör gamle Germund Cederhielm 80-årig på sin gård Charlottenberg där han tillfälligt vistades. Det blev stor begravning. Den döde fördes hem till Vist och den 16/10 hölls jordfästningen i Vist kyrka med stora högtidligheter. Det var hundra år sedan en ägare av Säby kunde med hedersbetygelser föras till graven i Vist kyrka. Germund gravsattes i Säbygraven där han vilar i en präktig kopparkista. Den står där än i dag, massiv och prydlig under hägn av Nils Nilssons minnessten. På kyrkväggen hänger, som han själv förordnat, huvudbaneret.

I hans testamente finner man förordnat att efterlevande hustrun Anna Lewenhaupt står som arvtagare. Det var en väldig förmögenhet den sparsamme, affärskunnige, sluge och despotiske herren till Säby sammanbragt. Säby, Sörby, Säbylund, Cedersberg, Hovetorp, Edshult, Charlottenberg, Östraby, 30 gårdar (hemman) i Finland, en gård i Norrköping jämte boskap och lösöre. Så det blev en väldig förmögenhet som Anna Lewenhaupt blev ägarinna till. Erik hade ej annat än att godkänna testamentet. Det var dock en fördel att det var så ordnat att efter styvmoderns död gick förmögenheten över till hans barn. Det tros att diverse skuldsedlar som Erik åsamkat sig ströks bort och en del penningar tillföll honom men inga större belopp.

Eriks tid blev ej så lång. 1743 var han död och begravdes i Vist kyrka. Änkan Ebba Karlsdotter Natt och dag överlevde honom i många år och hade sin vistelse mest på Alfvestad men den 8 augusti 1764 dog hon. Hon vistades då på sin svärmors gård Västerby i Vårdnäs socken. En elakartad feber, uppsalafebern kallad, tog hennes liv. Hon fördes till Vist kyrka och begravdes där. Någon förmögenhet hade hon inte men någon direkt nöd ställde barnen och släkten om att hon inte fick lida.

Änkegrevinnan Anna Lewenhaupt levde ända till 18/12 1766. Hon var då 74 år. Hon dog också på Västerby och begravdes i Vist kyrka den 11 mars 1766. Vid hennes bår prisades hennes dygder: duglighet, gudsfuktan, hjälp och barmhärtighetsfulla hjärtelag, förstånd och ordningsförmåga. Ute bland de underlydande var det sorg efter grevinnan Lewenhaupt. Efter grevinnans död är det hennes styvsonsöner Germund Carl och Ludvig som är närmaste arvtagare.

Germund Carl Cederhielm

Germund Carl Cederhielm blir ägare till Säbygodset. Han är nu kommen till respektabel ålder 50 år, född 1717 på Sörby i Örtomta där fadern Erik och modern Ebba då bodde. 1749 gifte han sig med Catharina Gustava von Siegroth. Hon avled dock år 1750 och är begravnen i Lids kyrka i Södermanland. 1754 gifte han om sig, denna gång med Lovisa Charlotte von Saltza. Hon var född 1720 och var vid sitt gifte 34 år. Hon var beundrad för sin skönhet och var uppmärksam av kvinnojägaren och tjusaren kung Fredrik den 1:ste, men när hon ställde sig avvisande så hämnades den perverse kungen med att hennes familj kom i kunglig onåd vilket ju drog med sig motigheter.

1754 skänker den nya friherrinnan Cederhielm en försilvrad ljuskrona till Vist kyrka att upphängas i koret ”där Säbyherrskapet har sitt gravställe under en vacker och kostlig

uthuggen gravhäll". Två söner föddes i äktenskapet. Den äldste Germund Ludvig. Den yngste lär ha drunknat vid en båtutflykt på Rengen vid 2 års ålder¹³.

Germund Carl Cederhielm besatt åtskilliga platser i rikets ärenden. I riksdagen var han emot att bönderna skulle släppas fram till oberoende ty, påstod han, när bönder får känna att han är stark och får bestämmanderätt så vill han leva som herrefolk och ringakta sitt yrke och vill bli allting utom bonde. Ett stort uppdrag fick Cederhielm, han blev president över Finlands hovrätt varifrån han återkom 1789. Han bosatte sig på Sörby i Örtomta, där dog han 31/9 1790¹⁴ och begravdes i Vist kyrka den 12/11 1790. Vid arvsuppgörelsen befanns det att mannen som räknats som oerhört förmögen istället var behäftad med skulder så att begravningskostnaderna fick bestridas av en inestående lön från presidenttiden. I sina höga befordringar och höga poster har han ej lämnat några betydande spår efter sig. Han skötte sina åligganden pliktroget men kände uppgifterna tröttande.

Brodern Erik Julius var i militärtjänsten, avancerade upp till generalmajor. En tid var han överste för Östgöta kavalleri, men var icke omtyckt som chef. Han bodde på gården Västerby i Vårdsnäs, levde furstligt, trasslade till sina affärer så att vid sin död 1793 gick skulderna mycket över tillgångarna. Han var gift med en sondotter till karolingeneralen Magnus Stenbock. Äktenskapet var barnlöst.

Västerby ärvdes nu av brorsonen och änkan Margareta Magdalena Stenbock bosatte sig i Linköping där hon dör 1822. Germund Carls änka, den vackra Lovisa von Saltza, bodde många år efter mannens död på Sörby, men flyttade in till Linköping, där hon vid Järntorget i en ägande gård redde sig ett ålderdomshem där hon dog 84 år gammal 10/7 1804. Hon begravdes i Vist kyrka, där hennes make vilat i 15 år. Erik Julius och Magdalena Stenbock vilar även där i samma gravkor.

Germund Ludvig Cederhielm

Så kommer den siste manlige medlemmen av släkten Cederhielm, Germund Ludvig Cederhielm, född den 8/4 1755. När han växt upp gick han i militärtjänst och blev genom sin hurtighet, belevnet och intagande sätt en av Gustav den III:s intima vänner och bunden till kungens närmaste omgivning. Han var med på kungens resor och de hade åtskilliga äventyr tillsammans. Men äventyrslusten låg i och för Ludvig blev det ett rastlöst flackande Europa runt, dels i rikets tjänst och dels i privata intressen. De utländska hoven besöktes och han räknade med en stor och lysande vänskapskrets. Sedan han som major vid Livdragonerna deltagit i Finska kriget var hans militära bana slut. Han tog avsked 1789. Samma år fick han äganderätten sig tillkänd till Säbygodset. Här började han nu att ordna upp de tillkrånglade affärerna och planlade om nybyggnad av ett nytt slott vilket också började byggas 1791.

Men så gör han en resa till Italien. När han kommer därifrån är det som en vändpunkt har nåtts i hans liv; den äventyrlige blir nu en idog godsherre som i 50 år bor på sitt Säby,

¹³ Enligt Elgenstierna avled den äldste sonen Adam Germund på Kappsta under födelsåret 1750. Den yngre Germund Ludvig föddes 1755 i Jönköping.

¹⁴ Enligt Elgenstierna avled Germund Carl Cederhielm på Sörby den 30 okt 1789.

intresserad av dess skötsel och ekonomi. Slottet blev färdigt först i slutet av 1790-talet. Han blev ungarl. Säggen säger att han i Italien mötte sin kärlek. Han reste hem och låter bygga sitt nya slott i samma stil som den älskades föräldrahem. Så reser han dit för att föra henne hem till Säby. Men "O öde", hon är död när han kommer. I Säby park står ett praktfullt marmormonument med inskriften HEV FATA, översatt ungefär "O bittra öde".¹⁵ I saknad av familj sökte sig Ludvig sällskap och umgänge i sin vänkrets och mot sina underlydande var han mycket god.

Hans hushåll förestods av en mamsell Anna Lisa Stjernberg. Hon var född 1789 och kom till Säby som fårpiga 17-årig 1806. Hon var så fattig så hon fick låna sig kläder. Hon måste dock tidigt ha tjugat sin herre, ty snart hade hon bytt ut fårhuset mot slottet. Hon hade ett framträdande sydländskt utseende, sprakande het, underdånig och dock härsklysten, praktisk, duglig, men även hård. Men med kvinnlig charm och ömhet omhuldade hon sin husbonde så att snart uppstod en illegal men barnlös förbindelse som räckte till Cederhielms död.

Charlotta Wilhelmina Hjelm, senare friherrinnan Brändström, är sannolikt identisk med det flickebarn som föddes 1809-12-20 i Jacob och Johannes församling i Stockholm av okänd moder, 21 år gammal. (ArkivDigitan bild v86373.b344.s594a).

Redaktionens efterforskningar har givit följande förtydligande:

Här har Edvin Karlsson högst sannolikt fel, förbindelsen var inte barnlös, något som under dåtiden doldes synnerligen skickligt.

Holger Rosman skriver i verket Bjärka-Säby och dess ägare, del 3, sid. 86, om en förmodad dotter till Germund Ludvig Cederhielm och Anna Lisa Stjernberg, citat:

"Charlotta Wilhelmina Hjelm föddes, enligt släktens uppgift, den 20 december 1809. Hvar än hennes vagga stått, säkert torde vara, att hon fått en vårdad uppfostran genom Cederhielms försorg. Troligen var det också genom dennes förbindelser, som hon blef ingift i en familj med framskjuten samhällsställning. Den 23 november 1832 förmäldes hon i Stockholm med dåvarande ordonansofficeren hos Carl Johan, ryttmästaren Bror Pehr Brändström, en son till generallöjtnanten Pehr Brändström, hvilken såsom officer gjort sig bemärkt i finska kriget och sedermera adlats och baroniserats. Den äldre Brändström afled 1833, då den friherrliga värdigheten öfvergick till sonen.

Vid gården gå sägner om hennes släktskap med excellensen och mamsell Stjernberg, men inför de närmast intresserades afsiktliga förtegenhet har forskningen ingen skyldighet att bringa klarhet i denna fråga."

Mamsell Stjernberg fick dock veta utav att hon efter lagen var på fel palats. Icke ens Cederhielms makt kunde här skydda henne, utan förtal, hat och förakt var vad livet bjöd

¹⁵ Stenen har inskrift på två sidor. Den andra sidan lyder: IN MEM : AMIC : GERM : LVDOV : CEDERHIELM POSVIT vilket betyder ungefär "Till minnet av en vän. Uppställd av Germund Ludvig Cederhielm"

henne i slottets salar. Att hon så småningom satte hårt mot hårt och blev en hård och sträng kvinnotyp är ju ej att förundra sig över.

När Cederhielm hade sina vänner hos sig, och det hade han gärna var det ståtligt och pampigt på slottet. Om blott vore en vän på besök var det dock 2 betjänter som passade upp, och när det var storbesök som en gång när kungen kom som gäst, ordnades med rum och sängplatser, stor middag etc. för 148 personer. Men mamsell Stjernberg styrde det hela med mästartehand. Men i gästernas ögon var inget till hennes förtjänst, där var hon blott frillan som förryckt Cederhielm.

Den 8 februari 1841 dör Germund Ludvig Cederhielm på sin lilla gård i Linköping där han vintertid brukade vistas. Han var då 85 år. Den 19/2 föres den döde till Säby. Genom staden gick skolungdom i procession före och stadens styrande efter likvagnen till Tanneforstullen. Under stor högtidlighet vigdes han till gravens ro i Vist kyrka.

Den 5 mars efter lit de parade på slottet, där de underlydande fick taga avsked av sin högt värderade herre, satte sig det stora liktåget i gång mot kyrkan. Likvagnen drogs av 4 hästar vilka leddes av 4 drängar. Bårbärare var utsedda bland godsets arrendebönder. Jordfästningen förrättades av pastor Rudebäck. Major Gyllenram höll minnesrunan. De vackra orden i förening med påbudet att den vackra vapenskölden som hölls högt lyftad framme i koret skulle krossas. Det hårda slaget då han bräcktes gjorde att i den av människor överfyllda kyrkan gråt och snyftningar ville taga överhanden och ingen av de närvarande kunde glömma denna tilldragelse. Nästa dag nedsattes kistan i Säby gravvalv, en tid därefter sattes träkistan in i en praktfull kopparkista och så lades hällen över den siste Cederhielmaren.

Än Anna Lisa Stjernbergs öde, vad blev det? Jo, först var släktingarna till Cederhielm förvissade om att testamentet på hela Säby nog var på henne, men så draga de en lättnadens suck. Ty när testamentet öppnades var det ej så, utan det var skrivit så att alla märkvärdigt nog kände sig nöjda, säges det. Mamsell Stjernberg fick 5000 riksdaler och så hade hon en fordran på 2575 rd och så hade hon som praktisk kvinna väl haft förstånd att skörda något i gengäld för all otack och smädelse för sin kärleks skull. På Säby var dock hennes dagar räknade, men hon hade en gård i Linköping samt Hassla i Klockrike socken dit hon nu flyttade.

Här tog hon med sig slottsvanorna och uppträdde som en världsdam, hade ekipage, kusk och betjänt. De högförnäma gjorde fortfarande spe och narr av henne och allmogen såg i henne en syndfull högfärding. Till Klockrike kyrka skänkte hon en altartavla. Slutligen sålde hon gården Hunnebergsgatan 34 i Linköping 1851 och Hassla gård 1856. Flyttade sedan till Stockholm men dör där redan 8 januari 1857. Bouppteckningen visar efter dödsfallet att hon inte nu behövde låna sig en schallett att ha om halsen, ty hon ägde ingen halsduk när hon kom till Säby, den visar i tillgångar 83 tusen riksdaler sedan alla skulder blivit guldna.

Innan vi lämnar Cederhielmarna skall vi stanna vid alltings mål, graven. En undersökning utfördes 21 – 23/8 1922. Sedan hällarna över Natt och Dag och Cederhielm blivit upplyftade kom man ned till gravvalvet utför en brant trappa. Själva valvets ingång stängdes av en järndörr. Valvet har en golvyta 5,10 m lång och 3,05 bredd. Taket är stickbågigt tunnvalv och

högsta höjden är 2,20 m i västra väggen och i den norra finns små gluggar till innanför belägna gravkammrar, vilka icke kunde undersökas utan att riva upp bemälda väggar. I graven finns 12 kistor av vilka dock blott en är från 1600-talet och Natt och Dag-släkten fastän graven från början tillhört denna släkt. Medlemmarna av denna ätt, som är begravda här finns sannolikt i de igenmurade rummen...

Mot gravrummets södra vägg äro kistorna staplade på varandra. Närmast väggen på golvet står Carl Perssons hustru Benedikta Posses (död 1678) kista. (Men var är de 3 barnen som begravdes samma gång 1680?) Bredvid står Anna Maria Lewenhaupt, död 1766. Där bredvid står Germund Cederhielm, död 1741, en stor praktfull kopparkista. Där bredvid dessa kistor som äro av koppar, står en kista av omålad ek med försilvrad namnplåt Germund Carl Cederhielm 1789. På dessa kistor äro sedan uppstaplade kistor som innesluter stoften av Catarina Ebba Natt och Dag (1764), Magdalena Margareta Stenbock (1822), Erik Germund Cederhielm (1743), Julius Cederhielm (1793), Louis Charlotta von Saltza (1804). Uppå och närmast väggen står två barnkistor utan inskrift och delvis sönderfallna. Mot norra sidan, står avskild genom sin breda fotbas Germund Ludvig Cederhielms (1841) tunga kopparkista. Så väntar de här i gravmörkret och dödens sömn den dag då allting bliver nytt.

Evert von Saltza

Bjärka Säby hade under dessa tider, vad skötsel och kultur av gårdsbruket beträffar, troget följt gamla traditionella idéer och bruk. På många håll i landet hade nya seder börjat tränga ut de gamla invanda. Nu efter 1841 kommer den nya tidens fläkt även till Säby med dess nye ägare. Greve Evert¹⁶ von Saltza född den 15 maj 1775, kusin till Ludvig Cederhielm och kallade Louise von Saltza för faster. När han tillträdde godset är han redan gammal, 66 år, men är vid god vigör och mycket vid godsets skötsel ändras på hans tid. Själv är han en egendomlig personlighet, religiös, mystiker, andeskådare, författare, psalmförfattare. Han var en av konung Karl XIV Johans vän och förtrogne, han var stor intressent av nya experiment på alla områden.

Allmogens största intresse för honom var dock för hans omtalade fjärråskådningar. Mitt i förnämnet kunde han uttrycka sig rätt så vulgärt, som när någon en gång framhöll rikedomens fördel röt Saltza "om du är aldrig så rik men inte kan pissa vad är då din rikedom värd?" (von Saltza led utav någon blåssjukdom på sin ålderdom). På slottet samlade han egendomens folk till gudstjänster då han själv predikade. Vid hans död fick han den stora utmärkelsen att han var en avhållen husbonde som ville allas bästa. Han dör 1859 den 8:de april. Han bodde då på sin huvudgård Mem vid Slätbaken. Några bönder från Säby var till Mem med varor från Säby. Dem lät han kalla till sig och med dem sände han sin sista hälsning till sin kära gård Säby. I mitten av april 1859 begravdes han under stor tillslutning på Tåby kyrkogård. Kyrkoherde Olov Hjorton höll ett storståtligt griftetal och ord som den avlidne själv talat över en vän passade här: "mästarordet har du funnit, men vi gråta vid din bår. Hvad med dig för oss försvunnit, vittnar nu var saknans tår. Frid med dig välsignelse! En gång vi dig återse".

¹⁶ Enligt *Elgenstierna: och enligt kyrkboken Tåby (E) Cl:4 (1839-1860) Bild 80 / sid 337 (Arkiv Digital) **Edvard Fredrik**

I sitt dagliga liv var han sägs det blid och vänlig och inte så lite kokett. Hade förkärlek för glitter. Från högsta ort var han rikt dekorerad med ordnar. Han var riddare av Nordstjärneorden, Vasaordens storkors, Carl XIII:s orden och slutligen serafimerriddare. Han kunde när det föll honom in skruda sig i hela härligheten och bevista gudstjänsten eller besöka en sockenstämma då allt glittret gav vederbörlig pondus och effekt. Bland sitt gårdsfolk ville han se glädje, ställde till med skördegille och bröllop då han var värd och ledde lekar och dans. Särskilt omtalad är också hans stora hjälpsamhet mot dem som stod på livets skuggsida och många utblottade och utslitna individer har välsignat hans minne.

Själv var han rikligen prövad i sitt liv. Gift med Beata Hamilton står han änklings 1826 efter ett 24-årigt äktenskap. Fyra barn, Hedda, Marianne, Filip och Malcolm. Men inom barnens familjer härjade sorg och död som tog hårt på den finkänslige fadern. Inte förty gjorde han ett försök till omgifte, men den efterträdde fann "gubben" för självkär och barnslig, så det blev inget utav. Hans son Malcolm berättar att han for på friarfärd till en fröken Gyllenhand. Allt var på förhand ordnat, men när han kom dit var klocksträngen i huset sönder, så när han drog så kom ingen och öppna. Då trodde han att det var med avsikt gjort och i vredesmod for han tillbaka och så gick det tilltänkta äktenskapet i stöpet.

Filip von Saltza

Efter Evert von Saltzas död övertager sonen Filip von Saltza Säbygodset och hans tre syskon, men så överenskoms det om att godset skulle försälgas, vilket kom till stånd och 1860 köptes detsamma av kammarherre greve Sigge Sparre.

Gabriel Gerhard Sigge Sparre

Gabriel Gerhard Sigge Sparre var född 1819, 8:de januari, var således i sin bästa ålder när han blev godsägare. Han var gift med Adelaide Virginia Peyron. I äktenskapet blev det fyra barn där sonen Sixten Sparre är genom sitt tragiska öde ihågkommen i folkminnet. Hans kärleksdrama med Elvira Madigan är ju känd och besjungen.

Greve Sparre var en energisk man, flott och generös, igångsatte storodlingar och byggnadsföretag, men levde också på stor fot. Han hade svårt att rätta mun efter matsäcken och så gick det därefter. Redan 1868 måste han sälja gården till ett pris som gick under inköpspriset med inte mindre än 105000 riksdaler, således rena kraschen. Han bosatte sig sedan dess i Kristianstad och sist i Stockholm där han dör 78 år gammal 1894¹⁷. Efter mannens död fick hans änka ett arv som gjorde hennes återstående år ljusare. Hon dör 1909. Båda makarna äro begravda på nya kyrkogården i Stockholm.

Ferdinand Braunerhielm

År 1868 får Säby en ny ägare, Ferdinand Braunerhielm. Han var född 1:sta mars 1799, var först militär, major 1841, avsked 1848. Han var kunglig kammarherre och överhovstallmästare, serafimerriddare. Han var god vän med Baltzar von Platen. Braunerhielm hade en mycket god mäklarförmåga och skarpsinne när det gällde tilltrasslade

¹⁷ Gabriel Gerhard Sigge Sparre dör 27 juli 1897 Hedvig Eleonora (AB, A) Fl:16 (1895-1897) Bild 2300 / sid 224

storaffärer. Så hjälpte han von Platen att komma i besittning av Sörby gods i Örtomta socken och hans sista storaffär blev Säby i Vist socken. Som delägare i affären stod konsul Oscar Ekman, Göteborg.

Konsul Oscar Ekman

Redan år 1870 dör Braunerhielm och godset övertages nu helt av konsul Ekman och nu med denne magnats inträde i gårdens historia följer också den moderna tidens utveckling och historia. Konsul Oscar Ekman var född 16:de december 1812 i Göteborg. Han var gift två gånger, 1:sta gång med Louise von Düben. Äktenskapet blev ej långt. 11/5 1848 stod bröllopet och 23/9 1861 dog Louise, 39 år. Hon är begravnen å Örgryte kyrkogård.

Två barn föddes i äktenskapet, dottern Louise född 1849 blev gift 1861 med friherre Axel Löven, men 1876 blev hon änka. Vid samma tid bar hon sorg efter sin broder Conrad som dött 1875. 1883 gifte hon om sig med Claes Falkenberg. De hade en enda dotter och hon dör vid fyra års ålder och Falkenberg 1892. Tragiskt!

Conrad Ekman föddes 26/2 1851, var vid sin moders död 10 år. Han växte upp till en lovande yngling, ståtlig, karaktärsfast, glad och vänlig. Hans stora intresse för lantbruket gjorde sitt till att fadern köpte Säby, ty det var avsett för Conrad. Men nu kommer åter ordet "o, bittra öde". Conrad var en mycket skicklig ryttare och hästkarl, men så vid en ridning då han stod i sadeln blev han avkastad och skadade ryggen. Det onda blev ej botat utan 1875 dog han, 24 år gammal.

Oscar Ekman ingick nytt äktenskap 1872 med änkefru Maria Linder född Lavonius. I detta äktenskap föddes sonen Carl Oscar Alexander Carnegie den 17 mars 1873 och dottern Alba Maria den 20/11 1874. Oscar Ekman var vid sitt andra gifte 60 år och Maria 26 år och dog vid 94 års ålder. Han räknas som en av sin tids stormän i våra kulturella områden. Det var 1907 han dog och är begravnen vid Örgryte kyrka.

Oscar Ekman den yngre

Sonen Oscar Ekman d.y. hade dessförinnan fått Bjärka-Säby med underlydande gårdar till skänks av fadern. Han ingick äktenskap 1909 med Anna Sondén. Hans moder Maria överlevde sin make i 8 år efter ett 35-årigt äktenskap. Han var en god, blid människa, som alltid var redo att hjälpa och lindra nöden när de kom. Även skolan och stiftelser och kulturella och humana kretsar hade i makarna Ekman ett starkt stöd. Bland unika minnen efter dem finnes Lützenkapellet som Ekman lät uppföra. I kyrkan i Vadstena finns ett korfönster som bär hans namn – där står även sköna madonnan.

Oscar Ekman d.y. och Anna Sondén har i sitt äktenskap söner Oscar f. 1912, Conrad f. 1914, Carl f. 1916, Harald f. 1918, Gunnar f. 1920. Oscar Ekman junior ingick 1944 äktenskap med Elisabet Eberstein, född 1923. I äktenskapet föddes två barn, men "o, bittra öde", den 16/4 1948 var makarna tillsammans ute på en ridtur. Fru Ekmans häst blev skrämmd av en mötande bil och går över och faller över ryttarinnan. Det blev döden och maken står där ensam med sina barn.

Så går vi inte längre i Bjärka Säby-sagan, där sorgen och glädjen vandrat tillsammans och väl i fortsättningen kommer att följas åt.

Stohagen Sturefors den 15/7 1949

E. K.

2 Bjärka-Säby

Från medeltiden dunkel lyser några namn fram ur gårdens historia. Det är den bålde och rike Bo Jonsson Grip som av de tvenne gårdarna Bjärka och Säby formade till sitt gods som sedan i långan tid nämndes endast med Säby-namnet. Bo Jonsson byggde där på en holme i Stångån en borg där han med förkärlek höll till när han ville vara något för sig själv, vilket dock med så många järn i elden som han hade ej hade sig lätt. Hans historia är för övrigt rätt bra känd. Han är säkert där utsmyckad med för stort överflöd på grymhet och girighet. Att han inte var så svart som man målat honom bevisas av att han fick sin grav mitt i Vadstena klosterkyrka. De personer som han tillhandlade sig de båda gårdarna av äro mindre kända. Det är för Bjärkas del en man vid namn Johan Pettersson som är gårdens äldste kände ägare och hans dödsår skall vara 1405. Han var frälseman och förde i vapenskölden Tre Liljor på snedden. Han var gift med Katarina Brynolfssdotter som förde 2 sparrar i sitt ättevapen. I äktenskapet funnos åtminstone två söner.

Bjärka var säkert en arvegård som länge gått i slakten, men så kom affären med Bo Jonsson och Johan Pettersson får gårdar i Skärkind i stället, men en annan uppgift förestår honom. En av hans bröder, Magnus Pettersson, som en av den heliga Birgittas förtrogne följde henne på hennes pilgrimsresor mm. Även Johan Pettersson var en av hennes nära vänner och besökte henne i Rom. Här får han det stora uppdraget att han skall lämna det världsliga och gå till Vadstena och där bli övervakare och byggnadsledare för det kloster som Birgitta fått i anden sig förelagt att där uppföra.

Johan beskärmade sig över att han ej kunde bli klosterbroder; han var gift och hade barn. Men Birgitta sade att han inte fick tveka. Sönerna skulle hon taga hand om. Ja, Johan är ändå tvehågsen, men då dör hans unga söner hastigt bort och då drager Johan bort ifrån sina gårdar och bosätter sig i Vadstena och under hans ledning skapas klostret och kyrkan fram. När det står färdigt är Johan inskriven som klosterbroder, skild från sin hustru Katarina som gått in som nunna. Även hans åldriga moder hade sökt sig till klostret, men dog innan hon hann taga doket.

Johan Pettersson var med vid den högtidliga invigningen 1384 och Birgittas translation.¹⁸ Johan uppnådde en mycket hög ålder, han var mycket vördad och mycket avhållen i klostret. Han lär ha ägt ett vist och ödmjukt sinnelag. På grund av sjukdom var han lam, men ändå hölls han i vördnad som han varit en änglapersonlighet. Han och hustrun och modern äro begravda i klosterkyrkan.

I Bjärkängen vid Bjärka Säby finns ännu en stensatt brunn samt husgrunder som räknas vara Johan Petterssons gård. Den andra gården, Säby, granne till Bjärkaholm kan ej med

¹⁸

= skrinläggning

bestämdhet sägas var dess boplats var belägen, om det var på eller i närheten av den plats där Natt och Dag-slottet har sin plats. Gårdens ålder sträcker sig långt tillbaka i tiden och i dess ägarlängd kan skönjas gestalter som hade sin tillvaro på tolvhundratalet, då gården säkert tillhörde östgötalagmannen Svantepolk Knutsson som var en mycket värderad och berömd man.

Han hade flera döttrar. Enligt tidens sed sattes de i kloster för bildning och uppfostran. Den ena vid namn Ingrid hade hos en riddare, Folke Algottsson, av den starka och mäktiga västgötsläkt som förde en grip i sitt vapen och som benämndes Algottsönernas släkt, väckt en så stark kärlek så han bröt klosterfriden, rövade bort Ingrid samt flydde med henne till Norge där de vistades till riddare Folkes död. Detta klosterrov skedde på Magnus Ladulås tid och konungen utkrävde straff för brottet på Folkes fränder istället när han ej kunde komma åt honom själv.

Efter Folke Algottssons och även lagman Svantepolk Knutssons död återvände Ingrid jämte sin son Knut till Sverige och fädernegården. I arvet efter fadern tillföll henne antagligen Säby och som hon lämnade till sin son Knut Folkesson. Själv bliver hon abbedissa i Vreta kloster där en nu avliden hennes syster hade varit det förut. Det var säkert samma kloster hon rövats ifrån där hon nu bekläder den högsta platsen. Hon lär varit en utmärkt kvinna med stora förståndsgåvor. Hon levde ännu 1350, men har dött strax därefter och är sannolikt begravd i Vreta kloster.

Knut Folkesson bliver gift med Torkel Knutssons dotter Margareta. Hon dör bort och Knut ingår nytt giftermål med en Sigrid Håkansdotter. I äktenskapet föddes en dotter Margareta. Knut Folkesson var en betrodd man som lät mycket tala om sig på denna tid och han hade plats i rikets råd. Han dör 1349 och Säby tillfaller änkan Sigrid och dottern Margareta. Något år efter mannens död gifter Sigrid Håkansdotter om sig med den äventyrlige riddaren och ränksmidaren Nils Turesson Bielke. Denne var dock mest ute på resande fot, levde stort och stupade i en strid utanför Åbo slott i Finland som han skulle intaga för kung Albrekts räkning. Han begravdes under stor högtidlighet i Åbo domkyrka 1364.

Fru Sigrid ingår nu ett tredje äktenskap med en äventyrare och lyckoriddare vid namn Vohad Drekow och nu kommer den äldsta i tryck bevarade handlingen i dagen: Sigrid Håkansdotter, Margareta Knutsdotter och ovannämnde Vohad Drekov år 1371 till Bo Jonsson Grip bortbytta Säby med underlydande gårdar som av ålder hört dit mot Liljestad i Skönberga socken. Om Sigrid och hennes tredje man vet man sedan ej vidare något om. Men Margareta Knutsdotter är säkert begravd i Vist kyrka. Där finnes i Bjärka-Säby gravkrypta ett fragment av en gravsten. Den bär gripvapnet och den inskription som ännu är läslig säger att den är över Margareta, den frejdade Knut Folkessons dotter. Hon dog ogift.

Från Bo Jonsson Grip och hans släkt kommer gårdarna in i den Bülovska släkten ägo. Sköldemärket är skölden med de 14 guldmynthen för att sedan i början av 1500-talet gå över i släkten Natt och Dags ägo. Bo Jonsson Grip var utsläktad från två av medeltidens yppersta släkter. Födelseår och plats är okänd. Dödsåret är 1386 och han är begravd i Vadstena klosterkyrka där en gravsten finns över honom och hans son Knut och dennes hustru Emegård Bülow. Knut dog 1406, Emegård 1421.

Bo Jonssons fader var Johan Tomasson "Grip" och modern var Ingeborg Bosdotter Natt och Dag. Själv var han gift två gånger. Första gången med Margareta Posse. Hon dog i barnsäng 1360. Bo Jonsson tvang två munkar att skära upp den dödas moderliv för att vittna att barnet ännu var vid liv för att han därigenom skulle komma åt hustruns egendomar genom att han ärvde barnet. Sedan gifte han om sig med en ung tvivelaktig tyskbördig jungfru Margareta Lambrechtsdotter. Hon överlevde Bo Jonsson många år och gifte om sig med Bengt Nilsson (lejonhuvud en face i skölden) och var död 1410.

Bo Jonsson är enligt sagan ej högt värderad. I folkmun framställs han som en grym, hård och listig människa, gränslöst girig efter gods som han på ett oförklarligt sätt också lyckades förvärva. Han är den störste jordägare som någonsin varit i Sverige och han skydde inga medel när han ville ha en gård. Sedan han förvärvat Säby och Bjärkaholm dröjde det inte länge förrän större delen av gårdarna i Vist socken kom under hans välde och han var en oresonlig husbonde.

På en liten holme i Stångån vid Bjärkaholm byggde han sig en borg. De rektangelformade husen inneslöt en oregelbunden borggård med många vinklar och vrår. En vindbrygga ledde från fasta land till ringmursporten och från en rund kastal höll man utkik över nejden. Hit samlades till fest, rådplägning och annat förnäma tyska herrar med sina följen. De hade kommit hit med kung Albrekt in i riket och kunde till stor del räknas som lycksökare. Allmogen såg dessa främlingar med allt annat än blida ögon, men de hade sålt sin frihet och fick bita i det sura äpplet.

Bo Jonsson var till en början kung Albrekts förtrogne vän men ändrade håg, så vid sin död var han unionsvänlig. Hustrun däremot, Margareta Lambrechtsdotter Dume, var stor tyskvän och efter kung Albrekts fall samlades flera förskingrade tyskherrar under hennes tak. Slutligen tar allmogen saken i egna händer och driver bort de misshagliga gästerna. På Garpemosse höggs tyskarna ner och Bo Jonssons borg revs ned till grundmurarna. Fru Margareta kom undan, men en liten skogsgöl, nu igenvallad, bär än hennes namn "Dume mosse". Vad som sedan kan dölja sig under det namnet.

3 Några data om Forsa och dess ägare

På 1400-talet pantsattes gården av fru Sigrid Uddormsdotter, änka efter Bo Djure (han dog 1420) till Håkan Jönsson Lillie till Leppestad¹⁹ och var på Gustav I:s tid sätesgård för Lars Tidemansson Hjorta som var broder till ovannämnde Håkan Jönssons måg och dog efter 1558. Hans son Crister Larsson ärvde gården, levde ännu 1578, men hade långt förrinnan gått gården förlustig genom att greve Svante Sture framställt fordran på pantens lösen och öppnat rättegång för detsamma, åberopande sig utav att Sigrid Uddormsdotter var hans farfarsfars moder. Crister Larsson åberopade att hans släkt ägt gården över 100 år och pantsumman kunde man inte heller nu uppställa efter myntet nu var alldeles förändrat till valör och värde. Men konung Erik XIV:s nämnd dömde till Svante Stures förmån 1562 och Stures änka Margareta Leijonhufvud tillträdde gården samma år (hon dog 1585). Hennes måg, Ture Nilsson Bielke (död 1600), gift med Margareta Sture byggde här ett stenhus och

¹⁹ Lövstad

hade gården Tureforsa såväl huvudgården som dess underlydande vilka i hemsocknen bestodo av ett avhyst kyrkohemman Byrstorp som inlagts i säteriet som äng.

Det var Märta Leijonhufvud som utan att få något bemyndigande lade gården 1577 under Forsa och sedan var Byrstorp som räknade 1 mantal glömt till 1650-talet då änkan efter Gustav Oxenstierna Maria Sofia de la Gardie på grund utav att deras äktenskap var sonlöst och godset tillföll svågern Ture Oxenstierna ställde till med ett spektakel. Hon begärde av statsmyndigheterna att få friköpa det utlagda hemmanet Byrstorp från Sturefors. Svågern blev inte glad utan går till kungs och så blev saken avgjord (drottning Kristina) att Ture Oxenstierna besitter Byrstorp på vilket sätt sedan den kommit under godset, och Maria Sofia får skaffa sig vederlag på annat håll. Sedan har det ej talats mer om gården som ingen nu vet var den legat.

De andra underlydande gårdarna i hemsocknen voro 8 frälsehemman

Björksätter	1
Bostorp	2
Sjövalla	1
Tengby	1
Vreta	1
Risnäs	2

Av dessa lades Sjövalla ut liksom Byrstorp till äng och Tengby togs till Ladugård Turefors. Godsets ägare var dock med rätta Ture Nilssons maka Margareta Sture. Ture Bielke skrev sig Herre till Åkerö och hade i kunglig förläning Svinstad socken. Efter sin bråddöd 1600 beslagtogs förläning och godsens, men 1603 återställdes Turefors till änkan Margareta Sture som senare skänkte det till sin dotter Märta Bielke, gift med riksdrots friherre Gabriel Gustavsson Oxenstierna (död 1640). Märta Bielke död 1620. Sonen Gustav Oxenstierna gift med Maria Sofia de la Gardie, död 1648. Maria Sofia dör 1694. Deras äktenskap var sonlöst och godset övergår till Gustavs broder Ture Oxenstierna, död 1669.

Under hans tid ökades godset med ytterligare tre gårdar. Av byn Tengby vilka förut tillhört släkterna Banér och Slatte samt till kronan. Godset fortfor att öka så 1654 räknades det i över 50 mantal i Östergötland. Därtill kom åtskilliga gårdar som bemålde Ture Oxenstierna erhöi i förläning: Norrberga, Överby i Risnäs, 1 gård i Vreta by, Skog och Tocketorp i Vist socken. Edsbärga o Ullstämman i Landeryds socken, Spångerum i S:t. Lars. Efter Ture Oxenstiernas död 1669 tar hans maka i andra giftet och utlöser styvsonen Ture Turesson Oxenstierna som dör 1676 och hon är sedan bosatt på Sturefors hela sitt liv och dör 1692.

Under den tiden tar Karl XI:s reduktion tillbaka ovan nämnda förläningsgårdar, men Beata Leijonhufvud lyckas återköpa de flesta utom Skog och Ullstämman. Av hennes barn var ende sonen ständigt utomlands och ville ej befatta sig med godset. Men hon har två mågar, Carl Persson Natt och Dag på Bjärka Säby samt Bernhard von Liewen, död 1703. Dessa kivades om godset och det hela slöt med att sedan affärerna blivit grundligt tilltrasslade så säljes godset till fältmarskalk greve Carl Piper år 1699 till en summa 26953 daler silvermynt. Godset hade då smuttit ihop till 20 $\frac{3}{4}$ mantal. Det utav Ture Nilsson Bielke uppförde stenhuset var förfallet och gården därefter.

Oxenstiärnesläkten

Gabriel Oxenstierna var gift första gången med Märta Bielke. Bröllopet stod 1611. Hon dör 1620. Barn i första giftet Gustav, Ture.

Greve Carl Piper, född 1641, död 1715 (?) i rysk fångenskap, gift med Christina Törnflykt, dotter till skeppsredare Törne, adlad Törnflykt, blev genom sitt gifte mäkta rik. Medan han följde kung Karl XII i ryska fälttåget styrde Cristina med stark hand på Sturefors gård, bar nu detta namn efter grevinnan Margareta Sture. Christina lät bygga om stenet till ett enkelt men storstiligt slott som blev färdigt 1704-1705 och är än i dag ett smycke för Östergötland. Men hon låg också i såsom affärskvinna; hon var och köpte och ställde med godset så det kommer åter upp till sin forna storhet. Den lilla gården Tacketorp som var bestämt till kannikerboställe blev ändrat och går till Sturefors, likaså Gattorp (år 1700). I Grebo inköptes frälsegården Vigby som tillhört släkterna Bese (1500), Snakenberg (1600), Scherding och Kagg, samt kyrkohemmanet Karinstorp²⁰ (1701), tillsammans 3 mantal. 1709 inköptes ett flertal gårdar från Säby som går så till att dess ägare Karl Persson Natt och Dag, den siste av ätten på godset Säby, dog 1695.

När han tillträdde godset ägde han 8 huvudgårdar, alla med flera underlydande, men genom ett överdådigt levnadssätt, borgensförbindelser och så genom reduktionsverket blev hans ekonomi undergrävd. För att få pengar till sina affärer pantsatte han av gårdarna till sina fordringsägare den ena gården efter den andra. En av dessa var Catharina Lovisin, död 1707. Hennes sterbhus säljer 1709 till Kristina Piper gårdarna Jordstorp, Ringstorp, Banketorp, Dalshult, Fallemo, Gasarp, Klint, Mårdstorp i Vist socken samt Bestorp by, Koppetorp, Skaggebo i Vårdsnäs socken. Till sist bildade Kristina Piper av nu till 50 mantal stora gods 1747 Sturefors fideikommiss till förmån för släkten Bielke. En av hennes döttrar, Charlotte, var gift med en av Karl XII:s drabanter, Ture Gabriel Bielke och har sedan denna släkt och Sturefors Gods varit förenade i 200 år.

En av Karl Persson Natt och Dags fordringsägare var friherre Germund Cederhielm, död 1719. Denne köpte sina panter 1701 för en summa 6603 daler silvermynt. De gårdar som genom Catharina Lovisin, änka efter Gripenwaldt, försålles till Sturefors sökte han få igen på annat håll genom att förskaffa sin rätt till Ringsnäs, Karsnäs som köptes för 400 riksdaler, Gräshorva, Labbenäs, Gunnarsbo, Hovetorp och Cedersberg (Tjurstorp), Kringstorp samt flera torp och gårdar i Skogs by, Styvinge gård, allt i Vist socken, Ekströmmen gård i Landeryd och flera gårdar i Skeda.

Detta energiska och våldsamt ihopförda storgods hotade nu plötsligt med att gå Cederhielm ur händerna därigenom att en sonson till en av Karl Perssons kusiner och som gift sig med en av Kristina Pipers döttrar och nu fått pengar, framträdde nu och påyrkade börsrätt på Säby gård. För att rädda sig gör Cederhielm ett motdrag, han låter sin son Erik Cederhielm ingå äktenskap med Karl Perssons yngsta dotter Katarina Ebba Natt och Dag. Hon var sjuklig, men att hon i börsrätt till Säby stod högre än kusinen sonsonen Sten Arvidsson Natt och Dag kunde icke bestridas utan hon fick vara förbindelsebandet emellan de två släkterna Natt och Dag och Cederhielm. Erik Cederhielm dör 1773, Katarina 1764. Germund Cederhielm dör 1719.

²⁰

Sannolikt avses Kringstorp.

4 På löst blad: Torparen i Dala

Torparen i Dala 1/8 mantal Frälse. Carl Anders Carlsson född 11/8 1815. Hustrun Johanna Persdotter född i Vreta 24/2 1817²¹. De gifte sig 5/2 1843. Barn Hilda Charlotta 8/5 1845. ²² Carl August 7/2²³ 1849. Johan Alfred 2/5 1851. Gustav Fredrik 26/4 1854. Anders Viktor 31/3 1857. Johanna Christina 8/4 1860. Alla kan läsa innantill, kan sin katekes och förstår förklaring med betyg lilla a. Kvinnorna ab. I förståndsfrågor stannar betyget med b för samtliga.

5 På blockets baksida:

Altartavlan i Vist är målad av konstnären Johan Jerling 1748. Den är restaurerad kanske något hårdhänt på 1830-talet.²⁴

Normaliserade personnamn:

Oxenstjärna ändrat till Oxenstierna
 Germund Karl Cederhielm ä.t. Germund Carl Cederhielm
 Baltzar von Platen ä.t. Baltzar von Platen
 Louise von Dyben ä.t. Louise von Düben
 Konrad Ekman ä.t. Conrad Ekman.
 Emegård Bylov ä.t. Emegård Bülow
 Lejonhuvud ä.t. Leijonhufvud
 Bernhard Lieven ä.t. Bernhard von Liewen
 Benedickta/e ä.t. Benedikta

Jämfört med följande källor:

Almquist, Joh. Ax. 1947. Frälsegodsen I Sverige under storhetstiden. Tredje delen. Östergötland. Band 2. Säterier. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
 Elgenstierna, G., 1925. Svenska adelns ättartavlor. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.

Edvin Karlsson har tagit uppgifter och även längre citat ur Holger Rosman: Bjärka-Säby och dess ägare samt ur Elgenstierna: Svenska adelns ättartavlor.

Referenser till kyrkböcker avser Arkiv Digital.

²¹ Enligt Vist (E) Al:12 (1846-1851) Bild 120 / sid 109 född 24/3. Johanna saknas i födelseboken för Vist 1817.

²² Christina Carolina född 6/7 1847, död 19/10 1847

²³ Carl August född 7/1 1849 i Vist (E) C:4 (1761-1863) Bild 263 / sid 509

²⁴ Förstördes vid branden 1961